

Boek van de maand

Marijke Meuwissen

De eerste of de beste?

Bespreking van:

Inge de Wilde, *'Nieuwe deelgenoten in de wetenschap. Vrouwelijke studenten en docenten aan de Rijksuniversiteit Groningen 1871-1919'*.

Groninger Historische Reeks
nr. 16 (Van Gorcum &
Comp BV, Groningen 1998)
374 blz., prijs f49,50.

Mijn dochter van 21½ heet Aletta; vandaar dat ik Inge de Wildes proefschrift over (onder meer) Aletta Jacobs mag bespreken. Dat zij net zo dapper en moedig zou zijn als haar beroemde naamgenote baden we bij haar doop; we kenden het werk van De Wilde toen nog niet. Had onze Aletta nu nog deze naam gekregen?

Nieuwsgierig geworden naar de kritiek van Inge de Wilde op onze heldin, bestudeerde ik haar boek. In november sprak ik telefonisch met de promovenda, die haar onderzoek in eigen tijd verrichtte, naast een baan bij de Rijksuniversiteit Groningen.

Het eerste meisje op de HBS?

Inge de Wilde beschrijft in haar dissertatie de vrouwelijke studenten en docenten aan de Groningse universiteit tussen 1871 en 1919. Het boek baarde opzien omdat Aletta Jacobs haar debuut aan de universiteit niet alleen aan eigen inzet, maar vooral aan het Groningse emancipatoire klimaat te danken bleek te hebben. Inge de Wilde vecht het gangbare beeld aan als zou Aletta Jacobs een zware strijd gevoerd hebben om tot de universiteit te worden toegelaten.

Voor al de op 70-jarige leeftijd gepubliceerde *Herinneringen* (1924) kenschetst De Wilde als een 'onbetrouwbare bron', waarin Aletta Jacobs een monument voor zichzelf poogde op te richten. In het huidige examenprogramma wordt Aletta Jacobs geportretteerd als de eerste vrouwelijke student en het eerste meisje dat een HBS bezocht. Haar voorbeeld beïnvloedde andere

meisjes na haar. Inge de Wilde weet dit heroïsche beeld op zijn minst te nuanceren. Het *'eerste meisje op een HBS'* heeft waarschijnlijk buiten schooltijd een paar practicumlessen natuurkunde gevolgd, als voorbereiding op het examen leerling-apotheker.

In het recent verschenen Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis (*Parallele levens*, 1998) valt Mineke Bosch De Wilde overigens bij wat betreft de kritiek op de *Herinneringen*. Bosch onderzocht de beschrijving door Aletta Jacobs van haar leven met haar echtgenoot Carel Victor Gerritsen. Ze gebruikt termen als 'het zo kenmerkende heldinnen- of pioniersplot' en de 'stelselmatige kleinering' van Gerritsens invloed.

Inge de Wilde doet al ruim twintig jaar onderzoek naar Aletta Jacobs en andere vrouwelijke studenten. In die periode – met vijftien publicaties – is haar beeld van Aletta Jacobs niet wezenlijk veranderd, maar wel verdiept. Ze had geen heldinnen-beeld als uitgangspunt. Met name de joodse achtergrond van Jacobs is pas later zichtbaar geworden; vooral de invloed van haar vader en enkele belangrijke huisvrienden. In het liberaal-joodse ouderlijk milieu van Jacobs werd veel belang aan onderwijs gehecht.

In 1979 begon De Wilde met een tentoonstelling die ze vanuit Studium Generale van de Rijksuniversiteit Groningen opzette. Het onderwerp – en de naam van het daarbij verschenen boekje – was: *Aletta Jacobs in Groningen*. De promotie had toen honderd jaar geleden plaats gevonden.

Veel vrouwen in Groningen

Dat het juist Aletta Jacobs was, die als eerste vrouwelijke student de geschiedenis in ging, ligt volgens De Wilde aan een samenloop van omstandigheden: de sfeer in Groningen, Aletta's eigen achtergrond. De Groningse universiteit trok in de eerste decennia na Aletta Jacobs relatief veel vrouwelijke studenten. Dit kwam omdat je (tot 1912) alleen in Groningen colleges in de moderne talen kon volgen, iets wat je zonder specifieke vooropleiding kon doen – het leidde ook niet op tot een academisch examen (wel vanaf 1921). Veel vrouwen, met bijvoorbeeld MMS of kweekschool, schreven zich voor de talencolleges in om zich voor te bereiden op een MO-akte. Een enkele vrouw vertrok daarna naar het buitenland om daar (na een aanvullend examen) te promoveren.

Een aantal vrouwen werd wetenschappelijk assistent en maakte carrière in de academische wereld. Zo beschrijft De Wilde de succesverhalen van Marie Loke (eerste vrouwelijke lector, Frans) en Jantina Tammes (eerste vrouwelijke hoogleraar, erfelijkheidsleer), beiden in Groningen. Ze hadden allebei een MO-vooropleiding en excelleerden in een nieuw vakgebied, zonder veel mannelijke concurrentie.

Inge de Wilde benadrukt de welwillendheid van de Groningse hoogleraren, onder andere geuit in redes en publicaties. Ze gingen overigens wel uit van fundamentele verschillen in aanleg tussen man en vrouw. De Wilde gelooft niet dat de vriendelijke benadering van de Groningse hoogleraren ingegeven was door nood en gebrek aan studenten. Ze wijst op een rede van Rector Magnificus Rosenstein die ter gelegenheid van de komst van Aletta Jacobs waarschuwde tegen een toevloed van meisjes met een slechte vooropleiding. Het kaf diende van het koren gescheiden te worden. Het warme welkom aan de 'nieuwe deelgenoten in de wetenschap' kende dus wel grenzen.

Een zware strijd?

Al vroeg, in de jaren twintig, is Aletta Jacobs geroemd om de zware strijd die zij voor haar toelating aan de universiteit heeft moeten voeren. Volgens De Wilde heeft zij aan deze beeldvorming gedeeltelijk zelf meegewerkt. Zo beschreef ze zichzelf niet alleen als het eerste meisje op een HBS

(dat was overigens haar jongere zuster Frederika), maar noemde zij ook de proeftijd van een jaar die Thorbecke haar oplegde. Deze proeftijd was gezien de manco's in haar vooropleiding niet ongebruikelijk, maar Jacobs suggereerde een aparte behandeling vanwege haar vrouwzijn.

Het beeld van de zware strijd die Aletta Jacobs en de andere eerste vrouwen moesten leveren, is volgens De Wilde overdreven. De Groningse universiteit heeft haar hartelijk welkom geheten.

Aletta Jacobs zelf is in haar *Herinneringen* vol lof over de vriendelijke hoogleraren. In die zin heeft ze dus niet een 'monumentaal beeld' van zichzelf geschetst. Wel is ze kritisch over bijvoorbeeld haar broers, terwijl zij ook negatieve berichten in de kranten noemt.

Het is terecht, meent Inge de Wilde, dat Aletta Jacobs veel aandacht krijgt, ook in het huidige examen. Maar het moet niet mooier of 'zwaarder' gemaakt worden dan nodig. Ook de Groningse universiteit had een pioniersrol. Het valt moeilijk te bewijzen dat het Aletta Jacobs slechter vergaan zou zijn bij inschrijving in bijvoorbeeld Leiden, maar de vriendelijke houding van de hoogleraren en het links-liberale milieu in Groningen worden door De Wilde aangetoond. Dit deed ze onder andere door te onderzoeken hoeveel dochters en echtgenotes van hoogleraren zich inschreven aan de universiteit. Het bleek dat in Groningen meer dan elders hooglerars-vrouwen zich inschreven om college te volgen. De Wilde vond ook een flink aantal dochters van Groningse hoogleraren die in de periode na Aletta Jacobs gingen studeren. Of dit er relatief meer waren dan in andere steden moet nog onderzocht worden. Deze gegevens zouden het links-liberale beeld van de betreffende hoogleraren ondersteunen.

Ten slotte

Uit het proefschrift en het gesprek wordt duidelijk hoeveel belang Inge de Wilde hecht aan het links-liberale klimaat aan de universiteit van Groningen. In de stofomschrijving en de examenkaternen ligt de nadruk veel meer op het strijdend voorbeeld van Aletta Jacobs. Inge de Wilde heeft aangetoond dat school- en studententijd van Aletta Jacobs versimpeld en verheerlijkt de geschiedenis ingegaan zijn, ten dele door de invloed van Aletta Jacobs eigen literaire werk.

Aletta Jacobs in 1904.

Aandacht voor de eerste vrouwelijke student is verdiend, maar de moeilijkheden die zij aan de universiteit onderdoven moeten niet overdreven worden. In *Nieuwe deelgenoten in de wetenschap* vinden we dus een duidelijke nuancering van onze heldin Aletta Jacobs. Ze was en blijft de eerste, maar nu zeggen we erbij: in Groningen.